

*

משרד התכנון
והמאבק באנטישמיות

המלצות הוועדה להנצחת יהודים שקיפחו את חייהם בשל יהדותם בפעולות איבה על רקע אנטישמי בתפוצות

דו"ח הוועדה, מכוח החלטת ממשלה
מס' 492 מיום 07.05.2023

אייר תשפ"ד, מאי 2024

דבר מנכ"ל משרד התכנון והמבנה באוניברסיטאות

בחודשים האחרונים, מאז פרוץ מלחמת "חרבות ברזל" נרצחו שבעה יהודים רק בשל היותם יהודים. יהדות העולם לצד תמיכתה במדינת ישראל בכלל וברגעי משבר בפרט, נפגעת אף היא ממצבי חירום שמדינת ישראל עוברת בעוצמה.

הנצחת היהודים אשר נרצחו בפעולות איבה בתפוצות משקפת את החשיבות שמדינת ישראל והחברה הישראלית מייחסים לקשר עם יהדות התפוצות ואת הקשר העמוק והיסודי בין מדינת ישראל לבין כלל היהודים ברחבי העולם. הכרה והנצחה זו היא הזדמנות לחיזוק עמוק יותר, תוך הכרה במאבק המשותף נגד האנטישמיות.

דו"ח הוועדה לבחינת הנצחת יהודים שקיפחו את חייהם בשל יהדותם בפעולות איבה על רקע אנטישמי בתפוצות, מהווה אבן דרך נוספת בקשר בין ישראל והתפוצות, במאבק באנטישמיות ובמסע של העם היהודי להנצחת זכרם של יהודים שנרצחו בשל יהדותם בפעולות איבה ברחבי העולם. הדו"ח הוא תוצר של עבודת הוועדה אשר כונסה כחלק מהחלטת ממשלה 492, אשר מבקשת להבטיח שכל יהודי, בכל מקום בעולם, שנרצח עקב שנאה ואנטישמיות, לא יישכח.

אנו חיים בתקופה בה האנטישמיות עולה ברחבי העולם לגבהים שלא היו מאז קום המדינה והיא מציגה עצמה בפנים חדשות ומסוכנות, מצב זה מגביר את הסכנות והאיומים כלפי העם היהודי. ההתמודדות עם האנטישמיות וההנצחה של קורבנותיה היא לא רק עניין של כבוד ומורשת, אלא גם כלי מרכזי בחינוך וחיזוק הזהות היהודית ולחיזוק הקשר בין מדינת ישראל לקהילות היהודים בעולם. הנצחתם של הנופלים בתפוצות מעמיקה ומחזקת את חשיבות השמירה על קהילה יהודית מאוחדת וחזקה.

דו"ח זה משקף את התחייבותנו העמוקה לזכרם של אלו שנרצחו בפעולות איבה על רקע אנטישמי, ומציע דרכים להנצחה ממלכתית ראויה, על מנת להבטיח שסיפורם לא יישכח.

אני מבקש להודות לחברי הוועדה, לגורמים המקצועיים ונציגי הארגונים שלקחו חלק בדיונים וסמוך ובטוח שהממשלה תאמץ את מסקנות הוועדה ותקרא לקהילות היהודיות להיות שותפות במשימה זו.

אבי כהן סקלי,

מנכ"ל משרד התכנון והמבנה באוניברסיטאות

חוק-יסוד: ישראל – מדינת הלאום של העם היהודי

6. הקשר עם העם היהודי

(א) המדינה תשקוד על הבטחת שלומם של בני העם היהודי ושל אזרחיה הנתונים בצרה ובשביה בשל יהדותם או בשל אזרחותם.

(ב) המדינה תפעל בתפוצות לשימור הזיקה בין המדינה ובין בני העם היהודי.

(ג) המדינה תפעל לשימור המורשת התרבותית, ההיסטורית והדתית של העם היהודי בקרב יהדות התפוצות.

תוכן עניינים

3.....	מבוא
5.....	ישראל והתפוצות
7.....	אמות מידה להנצחה
7	רקע
8	אפיון האירועים הזכאים להנצחה
12.....	איפיון הנופלים הזכאים להנצחה
14	אופן הנצחת הנופלים
14.....	מועד ההנצחה
14.....	טקס הזיכרון
16.....	אנדרטה
17.....	הנגשת מידע אודות הנופלים – אתר אינטרנט
19.....	הסדרת הפעילויות החינוכיות
21	נספח
21.....	החלטה מספר 2315 של הממשלה מיום 22.01.2017 - אימוץ הגדרת עבודה לאנטישמיות
22.....	IHRA's non-legally binding working definition of antisemitism

אחת המשימות החשובות העומדות בפני מדינת ישראל ומשרד התכנון והמאבק באנטישמיות היא הכרה והנצחה של יהודים אשר נרצחו בפעולות איבה על רקע אנטישמי בתפוצות, רק בשל שייכותם לעם היהודי.

הכרת הצורך להנציח את יהודי התפוצות, אשר נרצחו בשל יהדותם ולא היו אזרחי ישראל, נובעת מהבנה עמוקה של יחסי הגומלין בין ישראל ליהדות העולם. מדינת ישראל, מחויבת לא רק לביטחון ולשלום של אזרחיה, אלא גם לזיכרון ולהנצחה של כל אחד ואחת מבני עמה, בכל מקום ברחבי העולם.

הצורך בהנצחה אינו רק מוסרי והיסטורי, אלא גם חיוני לשמירה על הזיכרון הלאומי ולהעברתו לדורות הבאים. הנצחת הנופלים בתפוצות נושאת בחובה את החשיבות לשמור על הזיכרון הקולקטיבי ולהבטיח שהדורות הבאים ימשיכו להיות מחוברים לעברם ולמורשתם, תוך הקניית הערכים של סובלנות, כבוד האדם והתנגדות לשנאה ולגזענות.

החלטה מספר 492 של הממשלה מיום 07.05.2023 בנושא הנצחת יהודים שקיפחו את חייהם בשל יהדותם בפעולות איבה על רקע אנטישמי בתפוצות החליטה על הקמת ועדה מיוחדת, שגיבשה המלצות בדבר פעילות להנצחה ממלכתית של יהודים אלו. הוועדה נתבקשה לפתח דרכים משמעותיות להנצחה, הן במישור הציבורי והן במישור החינוכי. עבודת הוועדה תורמת תרומה חשובה לחיזוק הזהות היהודית והלאומית, ומהווה ציון דרך בהתמודדות עם אתגרי האנטישמיות בעידן המודרני.

הנצחת יהודים שקיפחו את חייהם בשל יהדותם בפעולות איבה על רקע אנטישמי בתפוצות

מחליטים:

נוכח הכרת ממשלת ישראל בצורך ובחובה המוסרית להנציח את יהודי התפוצות, שאינם אזרחי ישראל, אשר נרצחו בשל יהדותם בפעולות איבה על רקע אנטישמי בתפוצות ועל מנת לקדם הנצחה זו, להקים ועדה מיוחדת, המשותפת לממשלת ישראל ולמוסדות הלאומיים, שייעודה לגבש המלצות בדבר פעילות להנצחה ממלכתית של יהודים שאינם אזרחי ישראל אשר נרצחו בשל יהדותם בפעולות איבה על רקע אנטישמי בתפוצות (להלן: "הנופלים בתפוצות"):

א. הוועדה תגיש את מסקנותיה לשר התפוצות והמאבק באנטישמיות לא יאוחר מיום 1 בספטמבר 2023.

באחריות הוועדה יהיה לבחון ולהמליץ, בין היתר, ביחס לנושאים הבאים:

1. קביעת קריטריונים ואמות מידה להנצחת הנופלים בתפוצות, לרבות הגדרת פעולת איבה על רקע אנטישמי בתפוצות. כמו כן תבחן הוועדה התייחסות לנרצחים באירועים על רקע אנטישמי שאינם יהודים.
2. אופן ציון הנצחת הנופלים בתפוצות כחלק מטקס הזיכרון הממלכתי או קיומו של טקס ייעודי, במסגרת יום הזיכרון לחללי מערכות ישראל ולנפגעי פעולות האיבה, לזכר הנופלים בתפוצות במעמד שר התפוצות והמאבק באנטישמיות, זאת באמצעות מרכז ההסברה – המטה לטקסים ואירועים ממלכתיים.
3. הקמת אנדרטה ממלכתית ייעודית להנצחת הנופלים בתפוצות.
4. הנגשת מידע אודות הנופלים בתפוצות באמצעות מאגר דיגיטלי פתוח וזמין.
5. הסדרת הפעילויות החינוכיות בצה"ל ובמערכת החינוך הפורמלית והבלתי פורמלית בישראל להנצחת הנופלים בתפוצות.

ב. הרכב הוועדה:

1. מנכ"ל משרד התפוצות והמאבק באנטישמיות – יושב ראש;
2. נציג/ת ההסתדרות הציונית העולמית;
3. נציג/ת הסוכנות היהודית;
4. נציג/ת משרד העלייה והקליטה;
5. נציג/ת משרד החוץ;
6. נציג/ת משרד החינוך;
7. נציג/ת משרד הביטחון;
8. נציג/ת משרד ראש הממשלה;
9. נציג/ת מרכז ההסברה;
10. נציג/ת צה"ל;
11. נציג/ת הביטחון הלאומי;
12. נציג/ת ארגון יד לבנים;
13. נציג/ת ארגון נפגעי פעולות האיבה;
14. נציגי משרדי ממשלה וגופים חוץ ממשלתיים נוספים שייקבעו על-ידי משרד התפוצות והמאבק באנטישמיות בהתאם לצורך.

ג. מנכ"ל משרד התפוצות והמאבק באנטישמיות יקבע את סדרי עבודת הוועדה, לרבות סדר יומה ואת מנגנון קבלת ההחלטות במסגרתה.

ד. לנציג/ת משרד החוץ בוועדה תינתן זכות וטו על החלטות הוועדה בנושאים מדיניים בעלי השלכות על יחסי החוץ.

ה. למען הסר ספק, מובהר כי הנצחת הנופלים בתפוצות איננה מהווה הכרה בהם כנפגעי פעולות איבה, כהגדרתם בחוק התגמולים לנפגעי פעולות איבה, תש"ל-1970, או כהרוגי מלכות, כהגדרתם בחוק תגמולים לאסירי ציון ולבני משפחותיהם, תשנ"ב-1992.

במהלך השנים חלו שינויים משמעותיים במעמדה ותפקידה של יהדות התפוצות ויחסיה עם מדינת ישראל.

במועד הקמת מדינת ישראל התגוררו בה רק כ-7% מיהודי העולם; המדינה הייתה זקוקה לעזרה מיהודי העולם בפרויקט הציוני-ישראלי באמצעות עלייה או סיוע מבחוץ, ויהדות התפוצות תרמה רבות להקמתה ולחיזוקה של מדינת ישראל, תוך תמיכה כלכלית ומוסרית.

במהלך עשורים ארוכים מאז, ובתהליך שעדיין מתמשך, מדינת ישראל הפכה להיות מרכז של העם היהודי. השינוי נבע ממספר גורמים משמעותיים, לרבות שינויים דמוגרפיים, התפתחויות כלכליות ותהליכים של שינוי בזהות הלאומית והתרבותית. כיום מדינת ישראל היא מדינה עצמאית, חזקה ואיתנה, ומהווה את הגורם המרכזי ליצירת בסיס שותפות בין העם היהודי היושב בציון לבין היהודים ברחבי העולם.

מערכת היחסים הפורמלית בין מדינת ישראל ליהודי התפוצות עוברת גם היא שינויים משמעותיים בשנים האחרונות; ישראל מעמיקה ומעגנת את אחריותה, כמדינת הלאום של העם היהודי, לכל יהודי העולם.

כבר בהקמת המדינה, מגילת העצמאות מדגישה את הקשר עם יהדות התפוצות ומצהירה כי מדינת ישראל תהא פתוחה לעליה יהודית ולקיבוץ גלויות - מגילת העצמאות מקבעת את זכות העלייה ליהודים מכל רחבי העולם. זאת ועוד, בהצהרה קוראים חברי מועצת העם, נציגי הישוב העברי והתנועה הציונית, לעם היהודי בכל התפוצות להתלכד סביב הישוב בעליה ובבנין, ולעמוד לימינו במערכה הגדולה על הגשמת שאיפת הדורות לגאולת ישראל.

חוק השבות, שהתקבל בכנסת ב-5 ביולי 1950, מעניק לכל יהודי שהביע את רצונו להשתקע בישראל את הזכות לעלות לישראל ולקבל תעודת עולה, ועיגן בחקיקה את עקרון העלייה היהודית. במשך שנים רבות היה חוק השבות הביטוי החוקי המרכזי להיותה של מדינת ישראל מדינת הלאום של העם היהודי.

עם חקיקת חוק יסוד: ישראל – מדינת הלאום של העם היהודי (להלן: חוק הלאום) קיבל רעיון השבות, ועקרונות נוספים, מעמד מעין חוקתי. חוק הלאום הגדיר לראשונה, במסגרת חוקתית, את המחויבות של מדינת ישראל כלפי הקהילות היהודיות בעולם ואת החשיבות של הקשר ביניהן. סעיף 6א לחוק קובע כי "המדינה תשקוד על הבטחת שלומם של בני העם היהודי ושל אזרחיה הנתונים בצרה ובשביה בשל יהדותם או בשל אזרחותם". בכך, החוק מחייב את מדינת ישראל לפעול להבטחת שלומם של בני העם היהודי ולחיזוק הקשר עם יהודי התפוצות וחיזוק הזהות היהודית שלהם.

הקשר ההדוק בין ישראל ויהדות התפוצות מוצא ביטוי גם בהשפעה של אירועים בישראל על יהודים ברחבי העולם.

כך לדוגמה, בעקבות מתקפת הפתע של חמאס על ישראל ב-7 באוקטובר 2023, ופרוץ מלחמת 'חרבות ברזל', אנו עדים לעליה של 500% בהיקף האירועים האנטישמיים בעולם בהשוואה לתקופה המקבילה אשתקד, מהם שליש לפחות בארצות הברית.¹

ב-4 בנובמבר נדקרה אישה יהודייה בליון וצלב קרס רוסס על ביתה²; ב-18 באוקטובר הושלכו שני בקבוקי תבערה לעבר בית כנסת בשכונת מיטה במרכז ברלין³; ב-7 בנובמבר אירע ניסיון הצתה נגד בית הכנסת של קהילת בית תקווה ומרכז קהילתי יהודי במונטריאול⁴; ב-5 בדצמבר במהלך שימוע בקונגרס האמריקאי בנושא האנטישמיות בקמפוסים

¹ סקירת דוח האנטישמיות על [עלייה במקרי האנטישמיות נגד יהודי התפוצות מפרוץ מלחמת חרבות ברזל](https://www.reuters.com/world/europe/), 20.11.23

² <https://www.reuters.com/world/europe/>

³ <https://www.france24.com/en/live-news/20231018>

⁴ <https://www.aol.com/news/synagogue-jewish-community-center>

באוניברסיטאות בארצות הברית, אליזבת מגיל נשיאת אוניברסיטת פנסילבניה, קלודין גיי נשיאת אוניברסיטת הרווארד וסאלי קורנבלוט' נשיאת MIT סירבו לומר כי קריאה לרצח יהודים היא אנטישמיות וטענו "כי זה תלוי בהקשר"⁵.

גל אנטישמי זה איננו חריג. בשנים האחרונות נרשמה עלייה מדאיגה במקרי אנטישמיות ברחבי העולם, ודוחות שונים מדווחים על גידול באירועים אנטישמיים, הכוללים תקיפות פיזיות. מעשי טרור ברחבי העולם פגעו ברבים מבני העם היהודי לאורך ההיסטוריה; רכבים נושאי חומרי נפץ פוצצו בסמוך למרכזים קהילתיים יהודיים, מחבלים פרצו בירי בבתי כנסת ומקומות כינוס יהודיים, ומפגעים דקרו ורצחו יהודים ברחבי העולם.

ההנצחה של יהודים שנרצחו בשל יהדותם בפעולות איבה על רקע אנטישמי בתפוצות היא משימה בעלת ערך רב בעת הזאת ובכלל של מדינת ישראל.

זיהוי והנצחת אירועים אלה אינם רק ביטוי לחובה מוסרית ולמחויבות ההיסטורית של ישראל כלפי העם היהודי, אלא גם חלק בלתי נפרד מהשמירה על הזיכרון הלאומי ועל העברתו לדורות הבאים. הנצחת יהודים שנרצחו בשל יהדותם מחזקת את הזיכרון הלאומי והקהילתי של ישראל והעם היהודי. היא משקפת הכרה במעמדם ובתרומתם של יהודים אלו להיסטוריה ולמורשת היהודית, ומשדרת מסר של אחדות וסולידריות לכל חלקי העם.

הנצחה היא כלי חשוב בחינוך הדור הבא ובשימור המורשת היהודית. על ידי חשיפה והוראה על אירועים אלו, ניתן ללמד את הדור הצעיר על חשיבות הסובלנות, ההבנה ההדדית והמאבק בגזענות ובשנאה. היא עוסקת לא רק בהנצחת המתים, אלא גם בחיזוק החיים והתקווה בקרב הדור החי והבא.

המשימה של הכרה והנצחה של יהודים אלו אינה רק מחויבות היסטורית, אלא גם ביטוי לערכים המרכזיים של זיכרון, צדק ואחריות אנושית. היא מהווה חלק בלתי נפרד מהמסע המשותף של העם היהודי לבניית עתיד טוב יותר, חופשי משנאה וגזענות.

⁵ <https://news.walla.co.il/item/3627020>

פרק זה עוסק בנושא המורכב והאתגרי של קביעת אמות מידה להנצחת יהודים שקיפחו את חייהם בשל יהדותם בפעולות איבה על רקע אנטישמי בתפוצות.

משימה זו, חשובה ורגישה במיוחד, מעלה שאלות מהותיות ומרכזיות הנוגעות להגדרות ולקריטריונים שעליהם יש להסתמך בתהליך ההנצחה. שאלות אלה כוללות: מה מאפיין פעולת איבה, ובאילו מקרים ניתן לקבוע כי פעולה זו נעשתה על רקע אנטישמי? מי נחשב יהודי לצורך ההנצחה? וכיצד, אם בכלל, יוכרו מי שאינם יהודים שנרצחו בפעולות איבה על רקע אנטישמי? מהי מסגרת הזמנים הרלוונטית להנצחה? כל אחת מהשאלות הללו דורשת שיקול דעת מדוקדק ועמוק, כדי להבטיח שההנצחה תהיה משמעותית, מדויקת ומכבדת.

פרק זה יבקש להציג את המסגרת והמנגנונים שבהם יש לעבוד על מנת להבטיח הנצחה של הראויים לכך; הן בשאלת סוג האירועים שהנופלים בו זכאים להנצחה, והן בשאלת זהות הנופלים הזכאים להנצחה.

למען הסר ספק יודגש, כפי שהובהר בהחלטת מספר 492 של הממשלה מיום 07.05.2023, כי זכאות להנצחה איננה מהווה הכרה בנופלים כנפגעי פעולות איבה כהגדרתם בחוק התגמולים לנפגעי פעולות איבה, תש"ל-1970, או כהרוגי מלכות, כהגדרתם בחוק תגמולים לאסירי ציון ולבני משפחותיהם, תשנ"ב-1992.

רקע

לפני הקמת מדינת ישראל ובמהלך מלחמת העצמאות, מי שנפגעו בפעולות איבה, ואלמנות ויתומים של נפגעי המאורעות, טופלו בידי ארגונים וולונטריים באופן מקומי. זאת בהתאם למשאבים והיכולות הכלכליות שנאספו והוקצו על ידי כל יישוב.

עם קום מדינת ישראל, נוסד ה'משרד לנפגעי מלחמה אזרחיים', שקיבל את האחריות לנושא. עם פירוק המשרד בשנת 1952, האחריות לטיפול בנפגעי מלחמה אזרחיים הועברה ללשכות הסעד המקומיות ביישובים שונים, ומשם אל המוסד לביטוח הלאומי - עם הקמתו בשנת 1953.

בראשית, נפגעי האיבה הוכרו כ'נפגעי ספר', וזכויותיהם נקבעו כמקבילות לזכויות המוקנות לנפגעי עבודה על פי החוק. בשנת 1970, עם התגברות פעולות הטרור בישראל ונגד מטרות ישראליות בחו"ל, נחקק חוק התגמולים לנפגעי פעולות איבה תש"ל – 1970.

חוק התגמולים לנפגעי פעולות איבה תש"ל- 1970 התקבל בכנסת ביום 22.7.70 והכניס מספר חידושים עקרוניים ובהם; הגדרת פעולת איבה בחוק, והקמתה של "רשות מאשרת" הקובעת איזה אירוע היה אכן פיגוע איבה. החוק גם מעניק לנפגעי איבה זכויות ותגמולים – שאינם מן העניין לתחום עיסוקה של הוועדה.

חוק התגמולים לנפגעי פעולות איבה, תש"ל-1970 מהווה עוגן מרכזי המסדיר את יחסה של המדינה לנפגעי פעולות האיבה בישראל, לא רק בתגמולים, אלא גם בהכרה החברתית הממלכתית הראויה להם. הוועדה שאפה, ככל שניתן, להתבסס על הגדרות ופירושים הקיימים בחוק הישראלי, ומבהירה כי ההתייחסות בדו"ח זה לחוק התגמולים לנפגעי פעולות איבה, תש"ל-1970 נועדה אך ורק לשם הדגמה, המחשה והדיון העקרוני.

מעשים פליליים הם אנטישמיים כאשר מטרות התקיפות, אם אלה אנשים או רכוש – כגון בניינים, בתי ספר, מקומות פולחן ובתי עלמין – נבחרים בגלל שהם, או נתפסים להיות, יהודיים או קשורים ליהודים. הגדרת אירוע כאנטישמי נעשית על בסיס מספר קריטריונים, כאשר המרכזי בהם הוא כוונת המבצע והמוטיבציה מאחורי הפעולה.

זיהוי והכרה במרכיב האנטישמי של אירוע דורש רגישות ומודעות למאפיינים הייחודיים של הזמן והמקום בו אירע האירוע כמו גם למסגרת היסטורית רחבה יותר של שנאה, אפליה ורדיפות נגד יהודים, שהן חלק בלתי נפרד מהתמודדות הלאומית והעולמית עם תופעת האנטישמיות.

לדוגמה, אירוע שוד בו נהרג יהודי לא ייחשב בהכרח לאירוע אנטישמי, אלא אם כן ישנם ראיות או נסיבות המעידות על כוונה אנטישמית. לעומת זאת, פיגוע בו נבחרו קורבנות יהודיים במפורש בשל זהותם היהודית, כמו בפיגוע ירי בבית הכנסת "קהילת עץ חיים – אור לשמחה" בפיטסבורג, נחשב לאנטישמי מבחינת כוונת המבצע והמוטיבציה האידיאולוגית.

זיהוי פשעי שנאה אנטישמיים כולל הערכה האם המעשים מונעים מאנטישמיות והאם הם ספציפית פונים כלפי אנשים יהודיים, רכוש או מוסדות יהודיים. האחריות לקבוע זאת מוטלת לרוב על רשויות המפרשות ומיישמות את החוקים וההגדרות הרלוונטיים.

גופים בינלאומיים ולאומיים כמו האיחוד הבינלאומי לזיכרון השואה (IHRA) וממשלות מקומיות מהווים גורמים דומיננטיים ויש להם תפקיד מהותי בהגדרה והכרה. הגדרת האנטישמיות של מחלקת המדינה של ארצות הברית, שנקבעה בשנת 2016 ומתיישבת עם הגדרת האיחוד הבינלאומי לזיכרון השואה מתארת את האנטישמיות כתפיסה כלפי יהודים שעשויה להתבטא כשנאה כלפיהם. זה יכול להתבטא באופן רטורי ופיזי, ולכוון כלפי אנשים יהודיים או לא יהודיים ו/או רכוש שלהם, מוסדות הקהילה היהודית ומוסדות דתיים.

בנוסף ביטויים מעין אלה שיכולים להיות מכוונים נגד מדינת ישראל כשזו נתפסת כקולקטיב יהודי.

בדיוני הוועדה הובהר כי חשוב להתייחס למורכבות שבאפיון אירועים כאנטישמיים. קיימים מקרים בהם המניעים אינם ברורים לחלוטין, או שישנם גורמים נוספים המעורבים באירוע. למשל, יתכן שבעל עסק יהודי נרצח על ידי עובד במהלך ויכוח, האם הרצח בוצע על רקע אנטישמי? או האירוע פלילי? האם ישנם רמזים או התבטאויות שמעידות על אנטישמיות? במקרים כאלה, נדרשת בדיקה עמוקה ומקיפה של הנסיבות והרקע על ידי גורמי מקצוע המסוגלים להבין את התמונה הרחבה יותר.

ההגדרה של אירוע או פיגוע כאנטישמי מתמקדת במספר מרכיבים מרכזיים שיחד מרמזים על כוונה אנטישמית מצד המפגעים. כמה מהגורמים העיקריים היכולים לשמש לקביעה זו:

1. כוונת המפגעים: הגורם המרכזי הוא הכוונה של המפגעים. אם המפגעים בחרו את הקורבנות, המקום או את הזמן על בסיס הזהות היהודית של הקורבנות או המקום, זהו ראיה ברורה לכוונה אנטישמית. לדוגמה, פיגוע בבית כנסת, תקיפה של אנשים בשל לבושם היהודי או השמצה אנטישמית במהלך התקיפה.

2. הקשר ההיסטורי והחברתי: ההקשר שבו מתרחש האירוע יכול להיות סמן לפגיעה על רקע יהדותם של האנשים.

3. התבטאויות והצהרות אנטישמיות: אם המפגעים מביעים עמדות או דעות אנטישמיות לפני, במהלך או אחרי האירוע, זהו גורם מכריע בקביעת האופי האנטישמי של האירוע.

4. מוטיבציה ואידיאולוגיה: המוטיבציה של המפגעים, כפי שהיא מתבטאת באידיאולוגיה או באמונות שלהם, יכולה לשמש כראיה לכוונה אנטישמית. בחלק זה ניתן לכלול גם השפעות של תיאוריות קונספירציה אנטישמיות או נאציזם.

5. היסטוריה קודמת של אנטישמיות: אם למבצעים יש היסטוריה של פעולות או הצהרות אנטישמיות, זה יכול להיות ראיה נוספת לכוונתם האנטישמית באירוע הספציפי.

הגדרת אירוע כאנטישמי אינה תמיד פשוטה ודורשת בדיקה מעמיקה של כל הנסיבות והראיות הקשורות לאירוע. לרוב, יידרש שילוב של מספר גורמים כדי להגיע למסקנה מבוססת ומדויקת. בכל מקרה, אירוע כזה לא יקרה ללא מעורבות של כלל הגורמים הרלוונטיים.

הוועדה מכירה במורכבות שבאפיון אירועים כאנטישמיים, ובדיוני הוועדה והתייעצויותיה עלה בבירור הצורך בקביעת גורם מקצועי שיבחן בקשות להכרה באירועים בתפוצות לצורך הנצחתם לפי החלטה מספר 492 של הממשלה מיום 07.05.2023.

ועדת הנצחה

הגדרת אירוע אנטישמי דורשת ניתוח של ההקשר ההיסטורי, החברתי והתרבותי של כל אירוע. ההגדרות חייבות להיות מדויקות ורגישות למגוון הרחב של נסיבות ומניעים אשר יכולים להשפיע על אופי האירוע. בחינה זו חיונית לא רק לשם כיבוד הזיכרון של הנופלים, אלא גם להבטחת אמינותו של תהליך הנצחה עצמו.

הוועדה תיבחן את האירועים על פי הגדרת IHRA לאנטישמיות ודוגמאותיה.

סעיף 10 בחוק תגמולים לנפגעי פעולות איבה, תש"ל-1970 מתייחס להגדרת ה'רשות המאשרת'. הסעיף קובע כי לצורך הכרה בנפגעי פעולות איבה בישראל, שר הביטחון, בהתייעצות עם שר העבודה והרווחה, ימנה רשות מאשרת שבסמכותה לאשר כי פגיעה שאירעה היא פגיעת איבה.

באופן דומה, יש צורך בגורם מקצועי שיכריע בשאלת הנצחת היהודים שנרצחו בתפוצות, שבידו הידע, הניסיון והיכולת לבחון את מכלול הנסיבות באירועים שונים בתפוצות, וכן את ההשלכות של הכרה או אי הכרה באירוע לצורך הנצחה על יחסי ישראל ומדינות העולם ויחסי ישראל והתפוצות. בהם; משרד החוץ; משרד התפוצות והמאבק באנטישמיות; המוסד למודיעין ולתפקידים מיוחדים; המטה לביטחון לאומי; הסוכנות היהודית; משרד הביטחון, ההסתדרות הציונית העולמית; ואחרים.

החלטה מס. 4084 של הממשלה מיום 14.09.2008 בנושא "פורום ההיערכות למצבי חירום בקהילות יהודיות", קובעת כי מצבי חירום או משבר בקהילה יהודית עלול לנבוע, בין היתר, מפגיעה, עימות צבאי, או גילויי אנטישמיות, ושיש בו כדי לפגוע בתפקוד או בשגרת החיים של קהילה יהודית בתפוצות.

"פורום ההיערכות למצבי חירום בקהילות יהודיות", המשותף לממשלת ישראל ולסוכנות, מהווה פורום חשיבה, תכנון ופעולה לסיוע לקהילות יהודיות בתפוצות בעת חירום או משבר.

פעולות איבה וטרור, מטרתן להפחיד או להפעיל כפייה, או להשפיע על מדיניות או פעולותיה של מדינה על-ידי הפחדה או כפייה⁶. ברור אפוא כי פעולת איבה הפוגעת בחבר קהילה יהודית מהווה פגיעה בקהילה כולה, ויש שתהווה מצב חירום או משבר עבורה.

⁶ ראו הגדרת ה-F.B.I. למונח טרור, מתוך אתר האינטרנט של THE TERRORISM RESEARCH CENTER

הוועדה ממליצה להקים ועדה (להלן: ועדת ההנצחה) תחת פורום ההיערכות למצבי חירום בקהילות יהודיות, בראשות מנכ"ל משרד התפוצות ומאבק באנטישמיות ויושב ראש ההסתדרות הציונית העולמית, שתנוהל על ידי מזכ"ל הסוכנות היהודית ולהסמיכה כגורם מקצועי שיבחן בקשות להכרה באירועים בתפוצות לצורך הנצחתם.

הרכב הוועדה: משרד החוץ; משרד התפוצות והמאבק באנטישמיות; משרד ראש הממשלה; הסוכנות היהודית, המוסד למודיעין ולתפקידים מיוחדים; המטה לביטחון לאומי; ההסתדרות הציונית העולמית; וגורמים נוספים על פי הצורך שתקבע הוועדה.

ועדת ההנצחה תכנס בהחלטה משותפת של יושבי ראש הוועדה; מנכ"ל משרד התפוצות ומאבק באנטישמיות ויושב ראש ההסתדרות הציונית, באמצעות מנהל הוועדה. וועדת ההנצחה תוקם תוך 30 יום מאימוץ ההמלצות על ידי הממשלה ועדת ההנצחה תגבש נוהל עבודה ואת סדרי עבודתה. פעילות ועדת ההנצחה תיעשה בתיאום עם פורום ההיערכות למצבי חירום בקהילות היהודיות.

הגדרת פגיעת איבה

לאורך השנים, שורת תיקונים בחוק התגמולים לנפגעי פעולות איבה הביאו לשינויים בהגדרת 'פעולת איבה', ובעקבותיהם, גם בהגדרת 'נפגע איבה'. כך לדוגמה, בעבר ישראלים שנפגעו בפעולת טרור מחוץ לישראל הוכרו כנפגעי איבה רק אם התקיפה הייתה מכוונת ישירות נגד ישראל אך בהמשך החוק שונה כך שיאפשר הכרה בפעולת איבה גם נגד העם היהודי. שינויים נוספים הביאו לאפשרות להכרה בכל ישראלי שנספה בפעולת טרור בחו"ל. כיום, נפגעי האיבה בישראל כוללים גם זרים, כגון מהגרי עבודה ותיירים, ואף פלשתינאים.

הגדרת פגיעת איבה בחוק כיום;

"פגיעת איבה" –

(1) פגיעה מפעולות איבה של כוחות צבאיים או צבאיים למחצה או בלתי סדירים של מדינה עוינת לישראל, מפעולות איבה של ארגון עוין לישראל או מפעולות איבה שבוצעו תוך סיוע לאחד מאלה, בשליחותם או מטעמם או על מנת לקדם מטרותיהם ובלבד שאם פעולות האיבה כאמור אירעו מחוץ לישראל או לאזור – מטרתן היתה פגיעה בישראל (לכולם ייקרא להלן – כוחות אויב);

(2) פגיעה בשגגה מידי אדם עקב פעולת איבה של כוחות אויב, או פגיעה בשגגה בנסיבות שהיה בהן מקום לחשש סביר כי תבוצע פעולת איבה כאמור;

(3) פגיעה מנשק שהיה מיועד לפעולת איבה של כוחות אויב, או פגיעה מנשק שהיה מיועד נגד פעולה כאמור אף אם לא הופעל, למעט פגיעה שנפגע בה אדם בגיל 18 ומעלה כשהוא מבצע פשע או עבירה אחרת שיש בה זדון או רשלנות פושעת;

(4) פגיעה ממעשה אלימות, שמטרתו העיקרית פגיעה באדם בשל השתייכות למוצא לאומי-אתני, ובלבד שהוא נובע מהסכסוך הישראלי-ערבי;

(5) פגיעה ממעשה אלימות, שמטרתו העיקרית פגיעה באדם בשל השתייכות למוצא לאומי-אתני, אשר נעשה בידי ארגון טרור שהוכרז לפי סימן א' לפרק ב' בחוק המאבק בטרור, התשע"ו-2016, למעט ארגון שהוא כוחות אויב, או שהוא נעשה בשליחותו או מטעמו של ארגון כאמור.

המחוקק נתן את דעתו על נפגעים מפעולת איבה שלא כוונו כלפי ישראל אלא נגד העם היהודי, וקבע בסעיף 18א;

18א. (א) הוראות חוק זה, בשינויים המחוייבים, יחולו גם לגבי תושב ישראל שנפגע פגיעת איבה מפעולת איבה נגד העם היהודי, ולענין זה, בהגדרה "פגיעת איבה" שבסעיף 1 יקראו את פסקה (1) כך שבכל מקום, במקום "לישראל" יבוא "לעם היהודי", אחרי "מטרותיהם" יבוא "ובלבד שמטרתה העיקרית של פעולת איבה כאמור היתה פגיעה בעם היהודי" והמילים "ובלבד שאם פעולות האיבה כאמור אירעו מחוץ לישראל או לאזור – מטרתן היתה פגיעה בישראל" – יימחקו.

הוועדה ממליצה כי אופי האירועים הזכאים להנצחה ייבחנו על בסיס הגדרת "פגיעת איבה" הקיימת, בשינויים המחוייבים, כפי שנקבע בסעיף 18א לחוק.

"פגיעת איבה" –

פגיעה מפעולות איבה של כוחות צבאיים או צבאיים למחצה או בלתי סדירים של מדינה עוינת לעם היהודי, מפעולות איבה של ארגון או אדם עוין לעם היהודי או מפעולות איבה שבוצעו תוך סיוע לאחד מאלה, בשליחותם או מטעמם או על מנת לקדם מטרותיהם ובלבד שמטרתה העיקרית של פעולת איבה כאמור הייתה פגיעה בעם היהודי או ביהודי בשל היותו יהודי.

המועד המוקדם להכרה בנפגעים בתפוצות על רקע היותם יהודים

המוסד לביטוח לאומי עוסק בשיקומם של נפגעי פעולות איבה ובני משפחותיהם, וגם בהנצחתם של חללי פעולות האיבה. אתר "לעד", לזכר אזרחי ישראל חללי פעולות האיבה, הוקם על ידי המוסד לביטוח לאומי של מדינת ישראל. האתר מספר ומזכיר את סיפור חייהם של למעלה מ-4,000 אזרחי ישראל אשר נהרגו בפעולות איבה בארץ ישראל מראשית הציונות וחדוש ההתיישבות בארץ ישראל במאה התשע-עשרה - בשנת 1851, ועד ימינו.

לעומת חללי פעולות האיבה, בחוק משפחות חיילים שנספו במערכה⁷ מוגדר חייל שנספה במערכה כחייל או חייל משוחרר שמת כתוצאה מחבלה שאירעה בתקופת שירותו ועקב שירות. חייל פירושו – אדם בשירות צבאי, ושירות צבאי מוגדר באופן הבא;

”שירות צבאי” ו”שירות” פירושו –

(א) שירות בצבא-הגנה לישראל;

(ב) לגבי התקופה מיום י”ז בכסלו תש”ח (30 בנובמבר 1947) עד יום כ”ט בכסלו תש”ט

(31 בדצמבר 1948) – כל שירות אחר ששר הבטחון הכריז עליו, באכרזה שפורסמה

ברשומות, כשירות צבאי לצורך חוק זה;

הוועדה ממליצה להתמקד בהנצחת יהודים שנרצחו בתפוצות באירועים שהתרחשו לאחר הקמת מדינת ישראל, החל מה-14 במאי 1948. ההמלצה מבוססת על ההבנה כי עד להקמת המדינה, העם היהודי היה מפוזר בתפוצות ואין אבחנה ברורה בין יהודי ישראל ליהודי העולם. רק לאחר הקמת המדינה נוצרה ההבחנה הזו, ואיתה, מחויבותה של מדינת ישראל לקהילות היהודיות ברחבי העולם והנצחת הנופלים בתפוצות.

הוועדה ממליצה כי מסגרת הזמנים להנצחה תהייה אירועים שהתרחשו בתפוצות לאחר הקמת המדינה, מיום שישי, ה' באייר התש”ח, 14 במאי 1948.

איפיון הנופלים הזכאים להנצחה

מיהו יהודי?

הרצון להנציח יהודים מציף בראש ובראשונה את סוגיית מיהו יהודי - סוגייה שנויה במחלוקת בשיח הדתי, הפוליטי, המשפטי והחברתי.

ההיבט היהודי של אדם משתרע על מספר תחומים: לאום, תרבות, דת ומוצא אתני. לכן, כאשר שואלים ”האם אדם מסוים הוא יהודי?”, ייתכן כי יהיו תשובות שונות בהתאם לפרספקטיבה או התחום הנבחר. בהקשר הלכתי, ההלכה מגדירה מי נחשב ליהודי משום שזה קובע את חובתו לקיים את מצוות ההלכה ואת הדרך שבה יש להתייחס אליו לפי ההלכה. מנגד, מדינת ישראל מגדירה את היהדות לצורך קביעת זכות לעלייה ולשיוך לרשויות הדת היהודיות הממלכתיות.

חוק השבות מעניק את זכות העלייה ליהודים, כמעט ללא סייג. ב-1970, בעקבות בג”ץ שליט, ומחשש שבג”ץ יקבע כי הגדרת היהדות תלויה בעיקר בהגדרת אדם את עצמו, אישרה הכנסת תיקון לחוק השבות שהגדיר מיהו יהודי:

ב4. לענין חוק זה, ”יהודי” – מי שנולד לאם יהודיה או שנתגייר, והוא אינו בן דת אחרת.

הוועדה ממליצה על שימוש בהגדרה הקיימת בחוק השבות ל”מיהו יהודי” לצורך בחינת זכאות הנצחתם של יהודים שנפלו בתפוצות. למען הסר ספק אין בשימוש בהגדרה זו כדי להוות הכרה לפי חוק השבות, תש”י-1950.

⁷ חוק משפחות חיילים שנספו במערכה (תגמולים ושיקום), תש”י-1950

הוועדה מכירה בכך שבפעולות איבה על רקע אנטישמי בתפוצות נרצחו לצד יהודים גם נפגעים שאינם יהודים. בדיוני הוועדה עלו שאלות מהותיות בהן ההתמודדות עם שאלת הזהות והזכאות - האם נפגעים שאינם יהודים, אך סבלו מפעולות איבה בעקבות קשרם עם העם היהודי או מגורם אנטישמי, צריכים לקבל את אותה הכרה והנצחה כמו יהודים? שנית, עולה השאלה כיצד לשלב את ההנצחה של קורבנות אלה באופן שמכבד גם את זהותם האישית והתרבותית, וגם את ההקשר היהודי של הטרגדיה. לבסוף, ישנה חשיבות לניהול דיאלוג רגיש ומכבד עם המשפחות והקהילות השונות המעורבות, כדי להבטיח כי ההנצחה משקפת את כל הממדים האנושיים וההיסטוריים של האירועים.

לאור הסוגיות שעלו ונידונו, הוועדה ממליצה לתמוך ביוזמות הנצחה מקומיות של קהילות יהודיות במדינת היעד, אשר יוקדשו לזכר כל הנופלים באירועים אלה כולל אלו שאינם מוגדרים כיחידים. תמיכה זו תאפשר לקהילות השונות להנציח את הטרגדיה באופן המתאים להן, תוך שמירה על כבוד הנפגעים והתודעה ההיסטורית.

הוועדה ממליצה לעודד יוזמות הנצחה מקומיות של קהילות יהודיות במדינת היעד, אשר יוקדשו לזכר כל הנופלים באירועים אלה.

מועד ההנצחה

החלטה מספר 492 של הממשלה מיום 07.05.2023 בנושא הנצחת יהודים שקיפחו את חייהם בשל יהדותם בפעולות איבה על רקע אנטישמי בתפוצות קבעה את מועד ההנצחה במסגרת יום הזיכרון לחללי מערכות ישראל ולנפגעי פעולות האיבה;

2. אופן ציון הנצחת הנופלים בתפוצות כחלק מטקס הזיכרון הממלכתי או קיומו של טקס ייעודי, **במסגרת יום הזיכרון לחללי מערכות ישראל ולנפגעי פעולות האיבה**, לזכר הנופלים בתפוצות במעמד שר התפוצות והמאבק באנטישמיות, זאת באמצעות מרכז ההסברה – המטה לטקסים ואירועים ממלכתיים

הוועדה רואה ביום הזיכרון לחללי מערכות ישראל וחללי פעולות האיבה את המועד הנכון והראוי להנצחת הנופלים בתפוצות, באופן המסמל את שותפות הגורל בין ישראל והעם היהודי בתפוצות

טקס הזיכרון

*לאור אופיו טעון והקדוש של יום הזיכרון לחללי מערכות ישראל וחללי פעולות האיבה,
הוועדה ממליצה להימנע מהקמת טקס זיכרון ממלכתי נוסף, וממליצה לשלב את הנצחת
הקורבנות היהודים שנרצחו בפעולות איבה בתפוצות במסגרת הטקס הממלכתי הקיים לנפגעי
פעולות האיבה.*

זאת ועוד, אינטגרציה בטקס הקיים מכירה בקשר העמוק בין מדינת ישראל ליהודים ברחבי העולם, ומחזקת את התפיסה שישראל משמשת מגדלור של זיכרון וחוסן עבור כל עם היהודי באשר הוא. על ידי שילוב ההנצחה של יהודים שנרצחו בפעולות איבה בשל השתייכותם לעם היהודי בתפוצות בטקס יום הזיכרון הקיים, מדינת ישראל תפגין את מחויבותה לכבד את כל בני העם היהודי. מעשה זיכרון זה לא רק מחזק את הקשרים בין ישראל לתפוצות אלא גם מהווה הצהרה רבת עוצמה נגד האנטישמיות, המחזקת את המסר שהיהודים, באשר הם, אינם לבד ותמיד יזכרו ויכובדו במדינת ישראל.

יתרה מכך, גם מטעמים לוגיסטיים, נכון לשלב את זיכרון היהודים שנרצחו בתפוצות בטקס הממלכתי הקיים. ראשית, לוחות הזמנים העמוסים של ראש הממשלה ונשיא המדינה ביום זה יקשו עד מאוד על נוכחותם בטקס ממלכתי נוסף. שנית, חלק ניכר מיהדות התפוצות מתגורר בארצות הברית, ובכך תזמון הטקס בשעה 13:00 שעות ישראל יכול להבטיח השתתפותם מרחוק, ותהודה רחבה יותר. המסגרת הקיימת של הטקס הממלכתי, עם חשיבותו הלאומית המבוססת, מהווה דרך הולמת להנצחת יהודים שנרצחו בפעולות איבה בשל השתייכותם לעם היהודי בתפוצות.

כדי להבטיח שההכללה תהיה מכבדת, הוועדה מציעה: שילוב תכנים בנוסח התפילה, שילוב במעמד הנחת הזררים לזכר הקורבנות, ואזכור בדברי הנואמים ובראשם יושב ראש הארגון היציג - ארגון נפגעי פעולות האיבה. הוועדה ממליצה כי פרטי ההנצחה ומאפייני האזכור בטקס, לרבות הקריטריונים להזמנת נציגי התפוצות, ייקבעו בהתייעצות עם מרכז ההסברה ומשרד התפוצות והמאבק באנטישמיות והארגון היציג וביטוח הלאומי. גישה שיתופית זו תבטיח שההנצחה תהיה מכילה ומכבדת כאחד.

הוועדה ממליצה לשלב את הנצחת הקורבנות היהודים שנרצחו בפעולות איבה בשל השתייכותם לעם היהודי בתפוצות במסגרת הטקס הממלכתי הקיים לנפגעי פעולות האיבה.

טקסים בתפוצות

נוסף על הטקס הממלכתי בישראל, הוועדה מציעה שמשרד התפוצות והמאבק באנטישמיות יעודד קיום טקסי זיכרון מקומיים בקהילות היהודיות השונות, כך שכל קהילה תוכל להנציח את הנופלים באופן משמעותי ומתאים למסורתה ולזהותה. טקסי הזיכרון בתפוצות יאפשרו הנצחה של יהודים שנרצחו בפעולות איבה אנטישמיות, ויחזקו את הקשר והזיקה בין ישראל, קהילות בעולם ויום הזיכרון לחללי מערכות ישראל וחללי פעולות האיבה.

הקמת אנדרטה מהווה מעשה של כבוד וזיכרון לנפגעים, המספקת מקום מוקדש להנצחתם. מיקום כזה מאפשר לנציגי משפחות, למשלחות ולקהל הרחב להיפגש, להתפלל, להתרגש, להזדהות וללמוד על ההיסטוריה והנסיבות שהובילו לאותם אירועים טראגיים. זה מקדם את ההבנה והמודעות לערכי הזיכרון וההנצחה בדורות הצעירים, ומסייע בשימור הזיכרון הלאומי והיהודי לדורות הבאים.

בחירת המקום להקמת אנדרטה לזכר יהודים שנהרגו בתפוצות באירועים אנטישמיים צריכה לשקף את הקשר הבלתי ניתן לפירוק בין עם ישראל למולדתו. ראוי שהאנדרטה תוקם במקום המהווה מרחב ייחודי לזיכרון ולהנצחה, ומחבר בין העם היהודי בארץ ובעולם, כדי לבטא את ההכרה והכבוד המגיעים לנפגעי האנטישמיות ברחבי העולם.

הוועדה ממליצה כי מיקום מדויק של האנדרטה ועיצובה ייקבע בשיתוף ההסתדרות הציונית העולמית, משרד הביטחון והקהילות היהודיות בתפוצות, תוך שימת דגש על השיקולים הבאים;

- מקום בעל הקשר חזק לזהות היהודית ולהיסטוריה הלאומית של מדינת ישראל.
- מקום המשמש לזיכרון והנצחה בטקסים ממלכתיים.
- מקום אליו מגיעות משלחות מחו"ל, באופן שיאפשר את שילובה בביקורי משלחות בכירים בעתיד.
- מקום הסמוך לנקודות ציון חינוכיות נוספות בפרויקט "השביל המחבר" של משרד הביטחון.

ההנצחה השמית באנדרטה מציבה אתגרים רבים, כמו עדכון שמות ופרטים באופן שוטף, דבר הדורש משאבים רבים ותחזוקה מתמדת. בנוסף, כאשר מתווספים שמות חדשים, ייתכן צורך בבנייה מחודשת או הרחבה של האנדרטה, תהליך שעשוי להיות מורכב וארוך. מכאן נובעת ההעדפה לאנדרטה כללית, שמאפשרת הנצחה ראויה תוך שמירה על גמישות לשינויים והוספות עתידיות, מבלי להתמודד עם המגבלות הלוגיסטיות והפיזיות הכרוכות בהנצחה שמית.

הוועדה ממליצה על הקמת אנדרטה כללית, ולא שמית. מיקום מדויק של האנדרטה ועיצובה ייקבע בשיתוף ההסתדרות הציונית העולמית, משרד הביטחון והקהילות היהודיות בתפוצות.

הקמת אתר הנצחה ייעודי ליהודים שנרצחו בפעולות איבה בתפוצות יהווה צעד משמעותי בהנצחת זכרם, בדומה לאתרי "יזכור" של משרד הביטחון ואתר "לעד" של הביטוח הלאומי, המהווים אתרי הנצחה ממלכתיים המוקדשים לזכר חללי מערכות ישראל וחללי פעולות איבה.

אתר אינטרנט ייעודי, המשלב מידע היסטורי וסיפורי חיים אישיים, יהווה מרחב זיכרון וירטואלי משמעותי עבור משפחות וקהילות שאיבדו את יקיריהן, ויוכל לשמש כפלטפורמה ללמידה והתבוננות, ולאפשר לקהל הרחב לכבד את זכרם של הנופלים בתפוצות.

אתר "יזכור" של משרד הביטחון משמש אתר הנצחה לזכר חללי מערכות ישראל. האתר כולל מידע אודות כל חלל, סיפור חייהם, תמונות, הקלטות ופרטים נוספים. כמו כן, האתר מאפשר הדלקת נר זיכרון, כתיבת הקדשה והשאת תגובה. אתר "לעד" של הביטוח הלאומי הוקם לזכר אזרחי ואזרחיות מדינת ישראל שנהרגו בפעולות איבה וטרור, ונועד להזכיר את המאבק בטרור כחלק ממציאות קיומנו. האתר כולל מידע אודות אירועי טרור, זכויות נפגעים, טפסים מקוונים, סיפורי חיים אישיים ופורומים תמיכה. שני האתרים מהווים כלי חשוב בהנצחת הנופלים והחללים, משקפים את המחויבות להנצחתם תוך שמירה על שלמות הנתונים והקפדה על נכונותם, ומציעים פלטפורמה להנצחה וללמידה לדורות הבאים.

הוועדה ממליצה על הקמת אינטרנט להנצחת יהודים שנרצחו בפעולות איבה בתפוצות. הוועדה מכירה באתגר הגדול הטמון באיסוף מידע רחב היקף להקמת אתר זה ועל מנת להתגבר על קושי זה, מציעה להקים מנגנון דיווח וולונטרי, במסגרתו משפחות או נציגי קהילות יוכלו לפנות באופן ישיר לגורם המפעיל את האתר. הוועדה קוראת לכל הגורמים המחזיקים במידע רלוונטי לשתף פעולה בהקמת האתר.

הוועדה מכירה באתגר הגדול הטמון באיסוף מידע רחב היקף להקמת אתר הנצחה ליהודים שנרצחו בפעולות איבה בתפוצות. על מנת להתגבר על קושי זה, הוועדה מציעה להקים מנגנון דיווח וולונטרי, שבמסגרתו משפחות הנפגעים או נציגי קהילות יוכלו לפנות באופן ישיר לגורם מוסמך שיוגדר מראש. בקשות להנצחה יכללו את המידע הדרוש להנצחה באתר, כולל תמונות, פרטים אישיים, סיפורי חיים, ועדויות שישקפו את חייהם ואת הנסיבות שבהן נרצחו הנפגעים. דרך זו תאפשר לכל משפחה או קהילה לשתף פעולה בתהליך ההנצחה ולהבטיח שהזיכרון של יקיריהם ישמר בכבוד ובמדויק, תוך יצירת מאגר מידע עשיר ומגוון המשקף את פניה השונות של יהדות התפוצות. משרד התפוצות והמאבק באנטישמיות יגבש מתווה להקמת האתר כאמור.

מבנה האתר המוצע:

1. דף הבית - יציג סקירה כללית בנושא, הסבר על האתר וקישור לעמוד על פעולת איבה שהתרחשה בחודש הנוכחי ו/או הנופלים בה.
2. מאגר מידע - מידע היסטורי על פעולות איבה בתפוצות; תאריך, מקום ונסיבות האירוע; מפה אינטראקטיבית שמראה את מקומות הפיגועים והאירועים ברחבי העולם; קישורים לסיפורים האישיים של הנופלים בכל אירוע.
3. סיפורים אישיים - דף הנצחה לכל נרצח שיכלול: שם מלא ותמונה; תאריך ומקום הפטירה; נסיבות האירוע וקישור לעמוד המידע ההיסטורי; סיפור חיים אישי; גלריית תמונות או סרטונים; ואפשרות להדליק נר זיכרון.
4. חינוך ולמידה – שילוב של משאבים חינוכיים, תוכניות לימוד והדרכות שיוכנו במסגרת הסדרת הפעילויות החינוכיות בנושא.

5. על האתר – עמוד בו פרטים על האתר, היוזמה והחלטת הממשלה שהובילה להקמתו והגורמים השותפים לפרויקט ההנצחה, לרבות פרטי קשר שלהם למידע נוסף.

הסדרת הפעילויות החינוכיות

פעילות חינוכית מהווה נדבך מרכזי במפעלי הנצחה. היא נושאת את הלפיד לדורות הבאים ומעבירה את מורשתם של הנופלים, תוך העלאת המודעות לתופעת האנטישמיות וההשלכות הקשות שלה. פעילות חינוכית תופסת תפקיד מרכזי בתהליכי הנצחה, מכיוון שהיא מספקת את הכלים וההזדמנויות לחקור, להבין ולהעמיק את הזיכרון הקולקטיבי.

פעילות חינוכית תורמת לחיזוק הזהות היהודית, ערכים של סובלנות, ופיתוח אחריות חברתית בקרב הדור הצעיר. פעילויות אלו מקדמות מעורבות והזדהות עם הסיפור ההיסטורי וערכיו, ומאפשרות לדור הצעיר לקחת חלק פעיל בשמירה על הזיכרון. השילוב של פעילויות חווייתיות, פרויקטים מחקרניים ומפגשים עם נציגי משפחות שכולות יכולים להוות פלטפורמה ללמידה משמעותית, המחברת בין העבר להווה ובונה גשר לעתיד.

פעילות חינוכית משמעותית היא חיונית להנצחת זכרם של יהודים שקיפחו את חייהם בפעולות איבה על רקע אנטישמי. תוכנית חינוכית מקיפה ומגוונת תתרום לחיזוק הזהות היהודית, ערכים של סובלנות ודו קיום, ותהווה צעד משמעותי במאבק באנטישמיות.

הצעדים המומלצים

סדנאות והשתלמויות ייעודיות לצוותי חינוך. על מנת להבטיח הוראה איכותית ומשמעותית של הנושא, הוועדה ממליצה על פיתוח סדנאות והשתלמויות ייעודיות לצוותי חינוך ופיתוח כלים פדגוגיים להוראת נושאים רגישים; שיטות הוראה יעילות, יצירת סביבה לימודית מכילה ותומכת, התמודדות עם שאלות קשות ותגובות לא צפויות מצד התלמידים.

שילוב נושא האנטישמיות המודרנית ופעולות איבה בתפוצות בתוכניות חינוכיות תוך הנצחת הנופלים בתפוצות. הוועדה ממליצה על יצירת חומרי לימוד וחברות הדרכה מותאמות לגילאים שונים. חומרים אלו יספקו לצוותי החינוך כלים אפקטיביים להוראת הנושא בצורה נגישה ומעניינת. חומרי הלימוד יהיו מגוונים ויכללו: טקסטים כגון מאמרים ועדויות אישיות על הנופלים בתפוצות; פעילויות חינוכיות כגון סדנאות יצירה ודיון; אמצעים חזותיים כגון סרטים, תמונות, תערוכות ותצוגות; והפניות לאתרי אינטרנט ומקורות מידע נוספים. הוועדה ממליצה שחומרי הלימוד ישותפו עם קהילות יהודיות ברחבי העולם, ארגונים בינלאומיים ומוסדות חינוך, במטרה לפתח תוכניות חינוכיות משותפות ולהגביר את המודעות לתופעת האנטישמיות ולנופלים בתפוצות.

קיום מפגשים, הרצאות וסיורים. הוועדה ממליצה לשלב את האנדרטה שתוקם בפרויקט "השביל המחבר" - פרויקט ההנצחה של משרד הביטחון, המחבר פיזית ומשמעותית בין יד ושם לאתרי הר הצל, ויוצר מסע חווייתי בזמן ובזיכרון היהודי. הפרויקט מדגיש את הרצף ההיסטורי מהשואה לתקומה, ומעשיר את הלמידה על תולדות העם היהודי. הוא כולל צעדת בני נוער שנתית, המלווה בהדרכה ומפגשים עם סיפורי הישרדות, מאבק והקמת המדינה. שילוב האנדרטה לנופלים בתפוצות בפעילות "השביל המחבר" תבטא את הזיקה העמוקה בין ישראל ליהדות העולם. זיכרון הנופלים בתפוצות יחד עם סיפור התקומה הישראלית יוצר נרטיב היסטורי רציף, המדגיש את המחיר האישי והלאומי ששולם בדרך לעצמאות. ביקור באנדרטה כחלק מהצעדה וממוטיב הזיכרון וההנצחה, יהפוך את הלמידה לחווייתית ומעמיק את ההבנה של המשתתפים בקשר בין העם היהודי למדינת ישראל.

פיתוח תוכניות חינוכיות בלתי פורמליות בשיתוף פעולה עם תנועות נוער וארגוני נוער יהודיים מהתפוצות. תוכניות אלה יהיו נדבך משמעותי בהעשרת עולמם של ילדים ובני נוער, תוך חיזוק הקשר בין יהודי העולם לישראל ויעצים את הזהות היהודית בקרב הדור הצעיר. הוועדה ממליצה על קיום מפגשים בינלאומיים בין בני נוער מישראל ומקהילות שנפגעו בפעולות איבה, ויצירת תוכניות חינוכיות ייחודיות בהתאם לצרכים ולמטרות של כל תנועת נוער וארגון נוער.

משרד התמנונות
והמאבק באנטישמיות

הוועדה ממליצה על בחינה מעמיקה של ההמלצות לעיל ע"י משרד החינוך וצה"ל, תוך שיתוף גורמים נוספים רלוונטיים לפי שיקול דעתם המקצועי, ובכלל זה לבחון גיבוש ויישום תוכנית חינוכית מקיפה שתכלול מגוון פעילויות במרחבים שונים; בחינוך הפורמלי, הבלתי פורמלי, צה"ל ובמוסדות יהודיים בתפוצות.

במסגרת הבחינה ידון גם ההיבט התקציבי, לרבות מקורות תקציביים תוספתיים שיידרשו למימוש ההמלצות שיתקבלו.

החלטה מספר 2315 של הממשלה מיום 22.01.2017 - אימוץ הגדרת עבודה לאנטישמיות

מתוך ההכרה כי אנטישמיות היא תופעה כלל עולמית נפוצה הפוגעת ביחידים ובקהילות יהודיות ברחבי העולם ובמדינת ישראל, ומכיוון שעל אף היקפה והשלכותיה החמורות, מדינת ישראל טרם הגדירה קווים ברורים למכלול ההתנהגויות והרעיונות הכלולים בה, לצורך מעקב וקידום המאבק בה בזירה המקומית והבין לאומית: לאמץ הגדרת עבודה לאנטישמיות, כפי שהתקבלה על ידי הברית הבינלאומית לשימור זכר השואה (IHRA) במושב ב-26 במאי 2016 בבוקרשט, בנוסחה להלן:

אנטישמיות היא תפיסה מסוימת אודות יהודים, שיכולה לבוא לידי ביטוי כשנאה כלפי יהודים. ביטויים מילוליים ופיזיים של אנטישמיות מכוונים כלפי יחידים, יהודים או לא-יהודים, ו/או נגד רכושם, נגד מוסדות הקהילה היהודית ונגד מוסדות ואתרים דתיים.

הדוגמאות שיובאו להלן יישמו קווים מנחים להמחשת הגדרת האנטישמיות:

ביטויי אנטישמיות יכולים להיות מכוונים נגד מדינת ישראל, כשזו נתפסת כ"קולקטיב יהודי". לעתים קרובות, אנטישמיות מאשימה יהודים ברקימת מזימות כדי להזיק לאנושות, ולעתים קרובות נעשה בה שימוש כדי להטיל את האחריות על היהודים "בגין כל מה שמשבשש". אנטישמיות באה לידי ביטוי בדיבור, בכתבה, באופנים ויזואליים ובמעשים, ועושה שימוש בסטריאוטיפים אפלים ובתכונות אופי שליליות.

דוגמאות עכשוויות של אנטישמיות בחיים הציבוריים, בתקשורת, בבתי-ספר, במקומות עבודה ובמרחבים דתיים יכולות לכלול, אך אינן מוגבלות, למקרים כדלקמן:

• קריאה להרג יהודים או לפגיעה בהם, סיוע למעשים כאלה או הצדקתם, בשם אידיאולוגיה קיצונית או דעה דתית קיצונית.

• האשמות שקריות שיש בהן שלילת צלם אנוש מהיהודים, דמוניזציה או כאלה המייחסות ליהודים סטריאוטיפים שליליים כפרטים או נגד כוחם של היהודים כקולקטיב – בעיקר, אך לא באופן בלעדי, דוגמת השמעת מיתוסים ותיאוריות קונספירציה על קשר יהודי כלל עולמי, שליטת היהודים בתקשורת, בכלכלה, בממשלה או במוסדות חברתיים אחרים.

• האשמת יהודים, כעם, באחריות לעוולות - אמתיות או דמיוניות – שבוצעו על ידי יהודי בודד או קבוצת יהודים או אפילו מעשים שביצעו לא-יהודים.

• הכחשת רצח העם היהודי בידי גרמניה הנאצית ועוזריה במהלך מלחמת העולם השנייה – השואה. הכחשת ממדי ההשמדה, מנגנוני הפעולה שלה (למשל, תאי הגזים) או הכוונה שמאחוריה.

• האשמת היהודים כעם, או האשמת ישראל כמדינה, בהמצאת השואה או בהגזמה בתיאור ממדיה.

• האשמתם של אזרחים יהודים בתפוצות בנאמנות לישראל יותר מאשר למדינה שהם אזרחיה, או בנאמנות גדולה יותר, לכאורה, ליהודים ברחבי העולם מאשר למדינות הלאום שלהם.

דוגמאות לדרכים שבהן אנטישמיות יכולה לבוא לידי ביטוי ביחס למדינת ישראל:

• הכחשת זכותו של העם היהודי להגדרה עצמית, בין היתר באמצעות הטענה שקיומה של מדינת ישראל הוא יוזמה גזענית.

• יישום סטנדרטים כפולים כלפי ישראל בדרישה ממנה לנהוג באופן שאינו צפוי או נדרש מכל אומה דמוקרטית אחרת.

• שימוש בסמלים או בדימויים הקשורים לאנטישמיות הקלאסית (כמו למשל הטענה שהיהודים הרגו את ישו או עלילות-דם) כדי לאפיין את ישראל או ישראלים.

• השוואה בין מדיניותה העכשווית של ישראל לבין זו של הנאצים.

• ארטיה קיבוצית של היהודים כאחרים לפעולותיה של מדינת ישראל

עם זאת, ביקורת כלפי ישראל הדומה לזו המופנית כלפי כל מדינה אחרת אינה יכולה להיתפס כאנטישמית. מעשים פליליים הם אנטישמיים כאשר נשואי התקיפה, בין שהם אנשים או רכוש – כגון בניינים, בתי ספר, מקומות פולחן ובתי-קברות, נבחרו על ידי התוקפים משום שהם נתפסים להיות יהודיים או כקשורים ליהודים. אפליה אנטישמית היא מניעה מיהודים הזדמנויות או שירותים הנגישים לאחרים.

IHRA's Non-Legally Binding Working Definition of Antisemitism

In the spirit of the Stockholm Declaration that states: "With humanity still scarred by ...antisemitism and xenophobia the international community shares a solemn responsibility to fight those evils" the committee on Antisemitism and Holocaust Denial called the IHRA Plenary in Budapest 2015 to adopt the following working definition of antisemitism.

On 26 May 2016, the Plenary in Bucharest decided to:

Adopt the following non-legally binding working definition of antisemitism:

"Antisemitism is a certain perception of Jews, which may be expressed as hatred toward Jews. Rhetorical and physical manifestations of antisemitism are directed toward Jewish or non-Jewish individuals and/or their property, toward Jewish community institutions and religious facilities."

To guide IHRA in its work, the following examples may serve as illustrations:

Manifestations might include the targeting of the state of Israel, conceived as a Jewish collectivity. However, criticism of Israel similar to that leveled against any other country cannot be regarded as antisemitic. Antisemitism frequently charges Jews with conspiring to harm humanity, and it is often used to blame Jews for "why things go wrong." It is expressed in speech, writing, visual forms and action, and employs sinister stereotypes and negative character traits.

Contemporary examples of antisemitism in public life, the media, schools, the workplace, and in the religious sphere could, taking into account the overall context, include, but are not limited to:

1. Calling for, aiding, or justifying the killing or harming of Jews in the name of a radical ideology or an extremist view of religion.
2. Making mendacious, dehumanizing, demonizing, or stereotypical allegations about Jews as such or the power of Jews as collective — such as, especially but not exclusively, the myth about a world Jewish conspiracy or of Jews controlling the media, economy, government or other societal institutions.
3. Accusing Jews as a people of being responsible for real or imagined wrongdoing committed by a single Jewish person or group, or even for acts committed by non-Jews.
4. Denying the fact, scope, mechanisms (e.g. gas chambers) or intentionality of the genocide of the Jewish people at the hands of National Socialist Germany and its supporters and accomplices during World War II (the Holocaust).
5. Accusing the Jews as a people, or Israel as a state, of inventing or exaggerating the Holocaust.
6. Accusing Jewish citizens of being more loyal to Israel, or to the alleged priorities of Jews worldwide, than to the interests of their own nations.

7. Denying the Jewish people their right to self-determination, e.g., by claiming that the existence of a State of Israel is a racist endeavor.
8. Applying double standards by requiring of it a behavior not expected or demanded of any other democratic nation.
9. Using the symbols and images associated with classic antisemitism (e.g., claims of Jews killing Jesus or blood libel) to characterize Israel or Israelis.
10. Drawing comparisons of contemporary Israeli policy to that of the Nazis.
11. Holding Jews collectively responsible for actions of the state of Israel.

Antisemitic acts are criminal when they are so defined by law (for example, denial of the Holocaust or distribution of antisemitic materials in some countries).

Criminal acts are antisemitic when the targets of attacks, whether they are people or property – such as buildings, schools, places of worship and cemeteries – are selected because they are, or are perceived to be, Jewish or linked to Jews.

Antisemitic discrimination is the denial to Jews of opportunities or services available to others and is illegal in many countries.